DISCUŢII ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ BĂNĂŢEANĂ DIN PERIOADA 1886-1918 CU PRIVIRE LA TERMINOLOGIA PEDAGOGICĂ

IOANA LOREDANA BANADUC

Discuţiile teoretice asupra terminologiei pedagogice nu au reprezentat o preocupare în lingvistica românească. Nu există studii cu caracter teoretic, după cum lipseşte şi o cercetare completă a evoluţiei sale în limba română. Comparativ cu alte limbaje de specialitate, atât terminologia şcolară[1] sau a învăţământului, în ansamblu, cât şi cea pedagogică au fost prea puţin cercetate. În general, în lucrările de istorie a limbii române aceste cuvinte sunt grupate în categoria lexicului cultural[2]. Studiile efectuate de specialiştii în ştiinţele educaţiei sunt sporadice, proble-

[1]Cf. Doina David, *Terminologia administativ-juridică. Prefixarea, componentă a procesului de „reromanizare”*, în vol. *Limbă şi cultură. Româna literară între 1880-1920. Cu privire specială la Transilvania şi Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1980; Dorina Chiş-Toia, *Limba literară în presa din Banat. Contribuţii*, Timişoara, Editura Mirton, 2006, p.178-191. Ştefan Munteanu, *Lingvistică şi stilistică*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005, p. 56-57.

[2]Florica Dimitrescu, *Note asupra cuvintelor româneşti din sfera semantică a culturii*, în vol. *Dinamica lexicului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Logos, 1993, p. 121-127.

BDD-A12929 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 05:19:12 UTC)

matica limbajului de specialitate fiind abordată mai mult din perspectivă filozofică şi logică[3].

Potrivit lui N.A. Ursu, stilul ştiinţific se creează relativ târziu, chiar dacă au existat sporadic, încă din secolul al XVII-lea, al XVIII-lea, unele scrieri al căror conţinut de idei evidenţiază faptul că s-a pus problema găsirii unor noi termeni care să denumească noi concepte.

O primă etapă se conturează la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi durează până în jurul anului 1830. Cuprinsă între anii 1780-1830, această etapă este caracterizată prin tendinţa de „asimilare a ştiinţei moderne şi de formare a spiritului ştiinţific la români”[4]. Nota specifică a acestei perioade se regăseşte în individualitatea scrierilor, textele vremii se diferenţiază de la un autor la altul prin denumirile diferite date noilor noţiuni, ba chiar prin amestecul formelor termenilor ştiinţifici.

Perioada cuprinsă între 1830-1860 reflectă tendinţa de modernizare prin intensificarea activităţii culturale din toate provinciile: apariţia presei în limba română şi contribuţia acesteia în acţiunea de popularizare a ştiinţei, înfiinţarea şi dezvoltarea învăţământului de toate gradele şi, nu în ultimul rând, contribuţia oamenilor de cultură, prin scrierile lor, care, cu toate că nu erau scrieri originale, ci doar traduceri, au contribuit la punerea bazelor terminologiei ştiinţifice româneşti. În jurul anului 1860, ca „încununare a unei susţinute

---

[3]Constantin Sălăvăstru, *Logică şi limbaj educaţional*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995; Marin C. Călin, *Filozofia educaţiei*, Bucureşti, Editura Aramis, 2000; Idem, *Teoria şi metateoria acţiunii educative,* Bucureşti, Editura Aramis, 2003.

[4]N.A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1962, p.10. Cf. şi N.A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare*. Vol. I: *Studiu lingvistic şi de istorie culturală,* vol. II: *Repertoriu de cuvinte şi forme*, Iaşi, Editura Cronica, 2004, 2006.

BDD-A12929 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 05:19:12 UTC)

preocupări de cultivare a limbii, stilul ştiinţific al limbii române este aproape format”[5], declanşându-se „a treia perioadă în dezvoltarea stilului ştiinţific, care continuă până în zilele noastre”[6]. Această perioadă fecundă este denumită „etapa de creaţie ştiinţifică românească”[7] şi datorită iniţiativelor forurilor superioare, universităţile, Academia Română, inclusiv a acţiunilor întreprinse de celelalte societăţi ştiinţifice.

Concluziile diverselor cercetări în domeniu evidenţiază faptul că „deşi există o dezvoltare ştiinţifică comună relativ omogenă, totuşi fiecare domeniu prezintă propriul ritm de dezvoltare, nesincronizat în mod obligatoriu cu celelalte domenii” [8]. Aceste aserţiuni ne permit să afirmăm că apariţia şi dezvoltarea limbajului pedagogic nu s-a realizat independent de istoria pedagogiei şi a gândirii pedagogice la români. De asemenea, evoluţia acestei terminologii este strâns legată de evoluţia societăţii.

Din perspectivă diacronică, procesul formării limbajului pedagogic se poate prezenta ca o succesiune de imagini distincte create de personalităţile culturale ale vremii. Aceste tablouri descriu o serie de etape care, din punct de vedere lingvistic, evidenţiază întrepătrunderea elementului popular, din cauza lipsei unor termeni de specialitate, cu elementul nou, neologismul, pentru a se constitui, în faza modernă a limbii literare, noi posibilităţi de expresie în acest domeniu.

Deoarece abordarea ştiinţifică a fenomenului educaţional s-a dezvoltat după anul 1880[9], noul statut al „ştiinţei peda-

---

[5]*Ibidem*, p. 149.
[6]*Ibidem*, p. 154.
[7]*Ibidem*, p. 155.
[8]Cf. Alice Toma, *Terminologia geografică românească în secolul al XIX-lea*, în „Limba Română”, an XX, Chişinău, nr. 1-2, 2010, www.limbaromana.md
[9]Sorin Cristea, *Dicţionar de pedagogie*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1998, p. 26.

BDD-A12929 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 05:19:12 UTC)

gogice" şi rolul acesteia în pregătirea tinerilor pentru meseria de dascăl este bine înţeles de către oamenii de şcoală. Relevantă este în acest sens opinia lui Ioan Simu: „Învăţarea şi cunoaşterea ştiinţei pedagogice nu se poate cugeta fără cunoaşterea şi învăţarea elementelor din care se compune. Aceste sunt cunoaşterea cât se poate de perfectă a omului fizic şi spiritual şi a vieţii practice omeneşti, pentru care scop în institutele preparandiali să se propună viitorilor învăţători, pe lângă cele prescrise prin lege, ca studii deosebite: Antropologia şi Psichologia"[10].

În continuare nu ne propunem să evidenţiem contribuţiile bănăţene semnificative în direcţia formării unui limbaj de specialitate, ci oferim o perspectivă asupra discuţiilor din presa bănăţeană, din perioada 1886[11]-1918, referitoare la terminologia pedagogică.

Cert este că prin apariţia şi dezvoltarea presei de specialitate se deschide aria cunoaşterii, se transmit modele culturale şi spirituale de la o epocă la alta, de la o zonă geografică la alta, conturându-se dorinţa emancipării naţionale şi culturale. Rolul acestor publicaţii de profil este intuit chiar de către cei care guvernau: „În puterea legilor naturale răsar foi pedagogice din sânul lor (românilor-subl.n), deşi acele nu-şi pot împlini misiunea abătându-se spre scopuri lăturalnice"[12]. Aceste „scopuri lăturalnice" au determinat disjungerea limbii naţionale faţă de

---

[10]Ioan Simu, *Despre şcoala poporală şi învеţătoriu*, în „Almanach edat de Reuniunea învĕţătorilor dela şcoalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeşului", Caransebeş, Editura Comitetului Reuniunii, 1899, p. 91.

[11]Anul 1886 semnifică anul apariţiei în Banat a publicaţiilor „Ludimagister" şi „Foaia Diecezană".

[12]Vasile Goldiş, *Raportul Ministrului de culte şi instrucţiune publică despre starea învĕţământului în Ungaria*, în „Foaia Diecezană", Caransebeş, an III, nr. 9, 1888, p. 3.

BDD-A12929 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 05:19:12 UTC)

corpul statului străin şi propagarea ideii de unitate de limbă şi cultură a românilor[13].

Din perspectiva evoluţiei limbii, dorinţa arzătoare de a moderniza limba în spirit latin şi de a menţine limba scrisă cât mai aproape de limba vorbită, incluzând aici şi „lipsa unui centru naţional politico-administrativ, menit să exercite prin autoritatea lui o influenţă oficială asupra limbii”[14], cât şi urmele influenţelor maghiară şi germană în limba scrierilor au dus, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la configurarea unei variante a limbii scrise din această zonă (Banat şi Transilvania), diferită oarecum de cea din România. În special în limba periodicelor din acest colţ de ţară şi din Transilvania erau întâlnite elemente vechi şi elemente noi, deopotrivă. Îmbinarea noului cu vechiul pe terenul limbii a însemnat pe de o parte îngreunarea integrării acestei variante în configuraţia generală a limbii literare unitare, iar pe de altă parte a permis evidenţierea contribuţiei variantei regionale la constituirea normelor unice ale românei literare moderne.

Aceste aspecte ale limbii presei au trezit interesul filologilor de peste Carpaţi. Analizând stilul unor periodice româneşti, Titu Maiorescu, în studiul *Limba română în jurnalele din Austria,* sublinia că unii jurnalişti ardeleni ai epocii „introduc în limba română o denaturare a spiritului propriu naţional” prin „formarea noilor expresii şi prin construcţiunea lor sintactică”[15], prin „germanizarea limbii, [...] îngreunarea stilului,

---

[13]Cf. Gabriel Ţepelea, *Corelaţia limbă-literatură. Investigări despre clasici români*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1971, p. 156.

[14]Ştefan Munteanu, *Preocupări referitoare la unificarea şi cultivarea limbii române în Transilvania la începutul secolului al XX-lea*, în *op.cit.*, p. 48.

[15] Titu Maiorescu, *op.cit.*, în *Opere* I. *Critice,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, Univers Enciclopedic, 2005, p. 91.

BDD-A12929 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 05:19:12 UTC)

paralel cu exagerarea lui şi falsa originalitate în formarea şi întrebuinţarea cuvintelor”[16].

De asemenea, au apărut şi în articolele de specialitate ale vremii referiri la instabilitatea terminologiei din domeniu. În anul 1887, la apariţia ediţiei a doua a *Psichologiei empirice* de Ioan Popescu, profesor al Institutului pedagogic–teologic din Sibiu, a cărui lucrare a circulat şi în Banat, Ştefan Velovan publică în „Foaia Diecezană” câteva observaţii referitoare la denumirile conceptelor: „educaţiunea e influinţată încă de principiile unei curate speculaţiuni şi stăpânită de noţiuni al căror conţinut nu e fixat decât prin sonurile terminilor cunoscuţi”[17]. Spre exemplu, încă din primele pagini ale lucrării lui Ioan Popescu, autorul încearcă să explice sensul cuvântului *psihologie* şi nu uită să prezinte critic terminologia folosită în unele publicaţii pentru a desemna această noţiune: *psihografie, psihonomie, psihosofie*[18]. Conştient că rolul filologilor este necesar pentru a învinge dificultăţile generate de inconsecvenţele de ordin lingvistic, Ştefan Velovan aminteşte de „recensiunile în limba română a dlor T. Maiorescu şi G. Pletos, apărute asupra primei ediţiuni” a cărţii lui I. Popescu. Încântat de atenţia acordată, Velovan notează: „Dovediră interesul cel viu ce animează cercurile şcolare române pentru o ramură de ştiinţă

---

[16] *Ibidem*, p. 92.

[17] Ştefan Velovan, *Psichologia empirică de I. Popescu. Dare de seamă de Şt. Velovan*, în „Foaia Diecezana”, Caransebeş, 1887, nr. 49, p. 3. Prima ediţie a cărţii apare în anul 1881. În Banat, derivatele de la neologismul *psichic* au păstrat grupul consonantic *ch* latin şi francez sub influenţa limbii germane. Grupul consonantic şi-a menţinut vechea pronunţare *h*, potrivit pronunţării limbii latine în Europa Centrală, în lumea germană şi slavă. Vezi N.A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare*, vol. I, Bucureşti, Iaşi, Editura Cronica, 2004, p. 27.

[18] Ioan Popescu, *Psichologia empirică*, Sibiu, 1881, p. 4.

BDD-A12929 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 05:19:12 UTC)

menită a servi de temelie educaţiunei şi instrucţiunei", specificând din ce perspectivă a fost analizată lucrarea ştiinţifică, „se mărginiră a privi cartea din punctul de vedere al limbei, ocupându-se, cea dintâiu cu materialul lexical şi stilistic al cărţii, iar cea din urmă mai vârtos cu terminologia română, referitoare la ştiinţe psichologice"[19].

Titu Maiorescu îl considera pe Ioan Popescu ca fiind unul dintre acei autori „care scriu aşa încât să-i înţeleagă toţi românii", al cărui manual „poate împlini deocamdată golul simţit în această privire în mica noastră literatură pedagogică"[20]. Lucrarea fiind o compilaţie după câţiva autori germani, autorul, spune Titu Maiorescu, „a cetit prea mult, a tradus prea mult din nemţeşte şi nu s-a ferit pretutindenea de germanisme"[21]. Criticul demonstrează prin câteva exemple că limba noastră are de suferit din „involuntara deprindere cu modul de cugetare şi de exprimare al germanilor"[22], militând pentru atitudine echilibrată în planul limbii prin acceptarea acelor neologisme „absolut necesare" şi prin respingerea acelor cuvinte inadecvate spiritului limbii române. Din dorinţa de a defini conceptul de *imaginaţie*, cuvântul ales de I. Popescu este o invenţie după germanul f*antasieren*: „libertatea fantasiei trebuie să fie dominată şi regulată prin judecată, dacă e ca să se distingă de ceea ce se numeşte *fantasare*"[23]. De asemenea, condus de principiile curentului latinist, I. Popescu încearcă să

---

[19] Ştefan Velovan, art.cit.

[20] Titu Maiorescu, *O psihologie empirică în limba română. I. Popescu: „psichologia empirică sau ştiinţa despre suflet între marginile observaţiunei"* (1 vol. în 8, XIV şi 290 pag., Sibiu, 1881), în *Opere* I. *Critice, Bucureşti,* Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, Univers Enciclopedic, 2005, p. 955.

[21] *Ibidem*, p. 959.

[22] *Ibidem.*

[23] I*bidem*, p. 962.

BDD-A12929 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 05:19:12 UTC)

înlocuiască cu neologime „toate cuvintele slavone (*debil* în loc de *slab*, *habitual*ă în loc de *obicinuită* etc)”[24].

Absenţa unor criterii coerente şi unitare de înregistrare a noilor termeni, diversitatea surselor şi cantitatea mare de neologisme intrate în limbă sunt teme ce au provocat „dezbateri publice” ale filologilor, scriitorilor, oamenilor de şcoală şi ale cărturarilor din toate zonele culturii. Modernizarea şi constituirea vocabularului specializat s-a realizat în strânsă legătură cu organizarea unitară a limbii române literare moderne, chiar dacă limba presei din Banat şi Transilvania a fost parţial tributară fluctuaţiilor de forme ce au caracterizat varianta literară ardelenească[25].

Cert este că lexicul este cel care se adaptează mereu situaţiilor culturale şi spirituale. El devine astfel o sursă de informare asupra unei perioade determinate din viaţa spirituală a unui popor.

Bibliografie

Călin, C. Marin, *Filozofia educaţiei*, Bucureşti, Editura Aramis, 2000.

Idem, *Teoria şi metateoria acţiunii educative,* Bucureşti, Editura Aramis, 2003.

Chiş-Toia, Dorina, *Limba literară în presa din Banat. Contribuţii*, Timişoara, Editura Mirton, 2006.

Cristea, Sorin, *Dicţionar de pedagogie*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1998.

[24] *Ibidem*, p.963.

[25] G. Ivănescu este de părere că între anii 1840-1880 are loc „o fuziune a dialectului literar ardelenesc cu cel bănăţean, care-şi impune unele particularităţi ale sale tuturor scriitorilor latinişti”. Vezi G. Ivănescu, *Probleme capitale ale vechii romîne literare*, Iaşi,Tipografia Alexandru A. Ţerek, 1947, p. 133, 370-374., Idem, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea, 1980, p. 628.

BDD-A12929 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 05:19:12 UTC)

David, Doina, *Limbă şi cultură. Româna literară între 1880-1920. Cu privire specială la Transilvania şi Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1980.

Dimitrescu, Florica, *Dinamica lexicului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Logos, 1993.

Ivănescu, G., *Probleme capitale ale vechii romîne literare*, Iaşi, Tipografia Alexandru A. Ţerek, 1947.

Ivănescu, G. *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea, 1980.

Maiorescu, Titu, *Opere* I. *Critice,* Ediţie îngrijită, cronologie, note şi comentarii de D. Vatamaniuc. Studiu introductiv de Eugen Simion, Bucureşti, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, Univers enciclopedic, 2005.

Munteanu, Ştefan, *Lingvistică şi stilistică*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005.

Sălăvăstru, Constantin, *Logică şi limbaj educaţional*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995.

Toma, Alice*, Terminologia geografică românească în secolul al XIX-lea*, în „Limba română", an XX, Chişinău, nr.1-2, 2010, www.limbaromana.md

Ţepelea, Gabriel, *Corelaţia limbă-literatură. Investigări despre clasici români*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1971.

Ursu, N.A., *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1962.

Izvoare:

„Almanch edat de Reuniunea învăţătorilor dela şcoalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeşului", Editura Comitetului Reuniunii, Caransebeş, 1899.

„Foaia Diecesană, Organ al Eparchiei gr.or.rom. a Caransebeşului", 1886, 1887, 1888.

Ioan Popescu, *Psichologia empirică*, Sibiu, 1881.

BDD-A12929 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 05:19:12 UTC)

DISCUSSIONS SUR LA TERMINOLOGIE PÉDAGOGIQUE DANS LA PRESSE DU BANAT (1886-1918)

Abstrait

Dans cet article nous essayons de présenter quelques discussions sur la terminologie pédagogique qui sont apparues dans la presse du Banat du XIXe siècle et le début du XXe siècle, en relevant le rôle des revues roumaines avec des préoccupations pédagogiques.

BDD-A12929 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 05:19:12 UTC)